

a próféta védelmében. Az imádságról szóló részből Karin Stella Schmidt tanulmánya volt különösen izgalmas olvasmány, aki a mezopotámiai imádságok struktúráját vizsgálja a hellenizmus korában (119–140. o.). Egyfelől érdekes volt a mezopotámiai imádságok bemutatása, másfelől az ebből levont konzekvencia is. A rendelkezésre álló anyagok alapján a szerző többek között megállapítja, hogy nem is annyira a szövegek irodalmi műfaja alapján lehet besorolni azokat az imádság kategóriájába, a kérdést inkább az dönti el, hogy milyen céllal mondták el az adott szövegeket, amelyek éppen úgy tartalmazhattak himnikus, mint elbeszélő szövegeket.

Különösen értékesnek tarthatjuk a kiadványt interdiszciplinaritása miatt, valamint azért is, mert számos forrást ad a tanulmányokhoz, így például a *Démotikus krónika* teljes fordítása megtalálható az ezzel foglalkozó tanulmány után (45–51. o.). További erénye a kötetnek, hogy a szimpóziumok előadói tekintettel voltak hallgatóságukra, vagyis nem feltételezték, hogy a hallgatóság minden tagja alapos ismeretekkel rendelkezik az adott szakterületen, amiért az olvasó kifejezetten hálás lehet, hiszen minden egyes előadás jól érthető és könnyen követhető és további kérdéseket hív elő az érdeklődőben.

Kókai Nagy Viktor

Kézikönyv a reformátusságról

FATA, Márta – SCHINDLING, Anton (szerk.): *Calvin und Reformiertentum in Ungarn und Siebenbürgen. Helvetisches Bekenntnis, Ethnie und Politik vom 16. Jahrhundert bis 1918*. Aschendorff, Münster, 2010. /Reformationsgeschichtliche Studien und Texte 155./

Ez a vaskos kötet a tübingeni egyetemen 2008-ban (természetesen a Kálvin-év tiszteletére) rendezett konferenciára tekint vissza. Mind a konferencia, mind a kiadvány kettős missziót vállal: egyszerre igyekszik a magyar nyelvű kutatás több évtizedes eredményeit közvetíteni a nemzetközi közönség számára és a külföldön már elterjedt legújabb módszertani, elméleti megközelítéseket népszerűsíteni a hazai tudományoságban. Ez a célkitűzés abban is megmutatkozik, hogy a szervezők és szerkesztők tudatosan nagy hangsúlyt fektetnek a szakirodalommal még kevésbé lefedett 19. századra, valamint hogy a magyar reformátusságot soha sem önmagában kívánják vizsgálni, hanem mindig más felekezetekkel és nemzetiségekkel kölcsönhatásban.

A szerkesztők bevezető megjegyzései után (V–XVI. o., rövidített magyar változata is olvasható a kötet végén:

565–569. o.) az újkori felekezetkutatás nagy öregjének, Heinz Schillingnek a nyitótanulmánya áll Kálvin európai jelentőségéről (1–21. o.). Az előadások ezután öt tematikus blokkban következnek:

- Magyarországi reformációörténet (Jan-Andrea Bernhard, Juhász Tamás);
- Felekezet és etnikum viszonya Magyarországon (Szabó András, Eva Kowalská, Ősz Sándor Előd, Fata Márta);
- Kapcsolattartás Európával (Viskolcz Noémi, Bozzay Réka, Győri L. János, Sipos Gábor, Géra Eleonóra Erzsébet);
- A kálvinizmus politikai tradíciója (Szabó Péter András, Szijártó István, Zakar Péter, Tókéczki László, Juliane Brandt);
- Önismeret és előítélet (Ulrich A. Wien, Bitskey István, Kertész Botond, Hans-Christian Maner);
- Modern Kálvin-recepció (Balog Zoltán, Fata Márta, Millisits Máté).

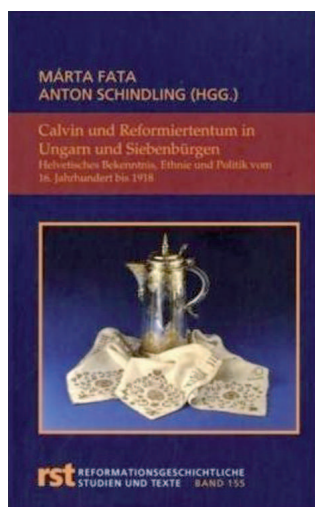
A könyvet több térkép, jelentős fekete-fehér és színes képanyag gazdagítja, valamint olvasóinak a ma már ritkaságszámba menő hely- és személynévmutatóval is

kedveskedik a kiadó (az öt országot képviselő szerzőgárdának és a remélhetőleg még szélesebb olvasóközönségnek megfelelően a névmutatók tekintettel vannak a magyar, német, román, szlovák, szerb, horvát, lengyel, ukrán névalakokra).

A szerzők többsége azt nyújtja, amit elvárunk tőlük: kutatásaik korábban már publikált eredményeit foglalják össze ezen a rangos fórumon és ebben a szép kiállítású kiadványban, mely valószínűleg évtizedekre alapmű marad, nélkülözhetetlen kézikönyv akár itthon, akár idegenben. A misszió ezzel teljesült, írásuk megmarad.

Ezen az alapkövetelményen mindössze néhányan igyekeznek túllépni, új kutatási eredményekkel előállni, feltáratlan terepre merészkedni. Jan-Andrea Bernhard terjedelmes tanulmányával (Kálvin hatása Magyarországon és Erdélyben 1551 előtt, 25–62. o.) másutt már részletesen foglalkoztam,¹ itt összefoglalóan csak annyit jegyzek meg róla, hogy a szerző részletmegfigyelései ugyan figyelemre méltóak, az ezekből levont következtetések azonban túlzóak. A magyarországi Kálvin-recepció kezdetét igyekszik a szerző a közzefogásban eddig elfogadott 1551-es dátum elé vinni. A Kálvin-olvasás lehetőségeire ugyan ötletesen mutat rá, de ennek megvalósulását már nem mindig tudja adatokkal bizonyítani.

A magyarországi németiség szorgalmas kutatója, Fata Márta még elhanyagoltabb témát választott magának: a református „svábokat” (173–198. o.). Aki a „magyar vallásban” gondolkodik, az nem is tud a létezésükről, legfeljebb ha ma Tolnában (vagy egykor a Bácskában) véletlenül beléjük botlik.

Géra Eleonóra Erzsébet a budapesti német ajkú gyülekezet szerepével foglalkozik. Az iparosítás és a modernizáció következtében a hirtelen nőtt nagyvárosban, Budapesten is jelentkeztek azok a kihívások, amelyek Nyugat-Európában életre hívták az egyhá-

zak szociális munkáját, a diakónia és a belmisszió munkaterületeit. Nemzetközi kapcsolataik, máshol szerzett tapasztalataik alapján éppen a budapesti német reformátusok játszhattak döntő szerepet ezeknek a szervezeti és munkamódszereknek a hazai adaptációjában, a budapesti intézményhálózat kiépítésében.

A történettudomány úgynevezett narratív fordulata után a kutatásban ugyanakkora hangsúly esik nézőpontok és interpretációk vizsgálatára, mint eseménytörténeti kérdések tisztázására vagy a társadalomtörténeti adatgyűjtésre. Ezt a szemléletváltást az ismerte-

tett konferenciakötet annyiban követi, hogy kiemelten foglalkozik a magyar reformátusság önképeivel, azaz identitáselemeivel és a környezetükben róluk kialakult képekkel, sablonokkal és előítéletekkel (*Fremdbilder und Selbstbilder*). A frontok többszörösen szabdaltak, mivel a reformátusság nálunk mély gyökereket eresztett a magyar etnikumba, így a történelmi együttéléseket egyszerre kell felekezeti és nemzetiségi szempontok szerint vizsgálni. Az összeállításban katolikusok és evangélikusok, erdélyi szászok és románok szólalnak meg, s mondják el, mit jelentett, jelent nekik a magyar reformátussággal való találkozás, konfrontáció, egymás mellett élés és sorsközösség.

A konferencia és a már második kiadásban elfogyó kötet sikere arra indította a szervezőket és szerkesztőket, hogy folytassák a sorozatot, s jövő novemberben a Kárpát-medencében élő soknyelvű, összetett kapcsolatrendszerű evangélikusságnak szenteljenek egy hasonló tudományos vállalkozást.

Csepregi Zoltán

¹ CSEPREGI Zoltán: Kálvin hatása Magyarországon és Erdélyben 1551 előtt? *Egyháztörténeti Szemle*, 12. évf. 2011/1. 154–169. o. Online kiadás: <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/csepregi-bernhard.htm>.